

značenje »značenja«

hilari patnam

Značenje i ekstenzija

Još od srednjeg veka pregaoci u oblasti teorije značenja pokušavali su da otkriju dvosmislenost u običnom konceptu značenja i uveli su dva termina – *ekstenziju* i *intenziju* (ili *Sinn* i *Bedeutung*) kako bi razjasnili ovaj pojam. Ekstenzija nekog izraza, po uobičajenom jeziku logike, predstavlja skup stvari u vezi sa kojima je dati izraz istinit. Tako, »zec«, tumačen u svakodnevnom smislu, stoji za sve zečeve i jedino zečeve a ekstenzija »zeca« predstavlja baš skup zečeva. Čak i ovakav koncept – a on je *najmanje* problematičan u ovom maglovitom domenu – ima svoje probleme. Ostavljajući po strani nejasnoće koje nasleđuje od prvobitne ideje o *istini*, navedeni primer »zeca« u svakodnevnom smislu odslikava sledeću situaciju: strogo govoreći, »zec« nije izraz već je uređeni par koji se sastoji od izraza i »smisla« (ili instancijacije upotrebe, ili nečeg drugog što razlikuje jedan smisao izraza od drugog) a ima ekstenziju. Drugi problem se može formulisati ovako: »skup« u matematici je »da – ne« objekat; bilo koji dati predmet ili definitino pripada skupi S ili mu ne pripada, pod uslovom da je S skup. Međutim, reči u prirodnim jezicima obično ne potpadaju pod ovu »da – ne« binarnost: postoje stvari u vezi sa kojima je opis »drveta« jasno istinit i stvari u vezi sa kojima je opis lažan – ali ima i mnogo graničnih slučajeva. Kako je demarkaciona linija između jasnih i graničnih slučajeva sama neodređena, stvari se još više komplikuju. Tako je u stvari, idealizacija koju upotrebljavamo u određivanju pojma *ekstenzije* vrlo jaka – u pitanju je idealizacija uz pomoć koje pretpostavljamo da postoji nešto što je skup stvari u vezi sa kojima je izraz »drvo« istinit.

U poslednje vreme neki matematičari su ispitivali pojam *neodređenog* skupa – tj. jednog objekta kome ili pripadaju ili ne pripadaju druge stvari, ali ne u okviru »da – ne« podele, već shodno stepenu verovatnoće. Ukoliko bismo zaista želeli da formalizujemo pojam ekstenzije i primenimo ga na izraze prirodnog jezika bilo bi nužno prihvatiti »neodređene« skupove ili nešto slično njima – umesto klasičnih skupova.

Teškoća koja nastaje kada neka reč ima više od jednog smisla obično se razrešava tako što se svaki pojedini smisao smatra posebnom, različitom reči (tj. kao da reč nosi nevidljive supskripte – npr. »zec.« = neka životinja; »zec.« = kukavica; odnosno kao da su »zec.« i »zec.« u celosti različite reči). Ovdje su uključene dve vrlo jake idealizacije (barem dve, u stvari): pretpostavka da reči imaju jasno razgraničene smislove i pretpostavke da je celokupni repertoar smislova jednom za svagda ustanovljen. Nedavno je Pol Zif ispitivao do koje mere ove pretpostavke izobličuju aktuelno pitanje u prirodnim jezicima, međutim mi ćemo se ipak koristiti idealizacijama.

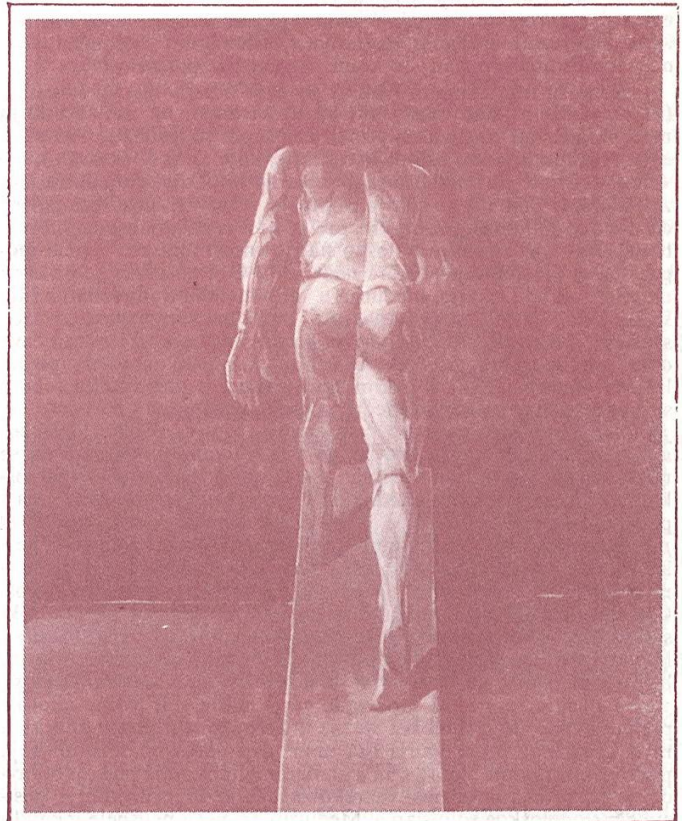
Razmotrimo sada složene izraze »stvorenje sa srcem« i »stvorenje sa bubregom«. Pod pretpostavkom da svako biće koje ima srce ima i bubreg, i obrnuto, ekstenzija ova dva izraza je istovetna. Međutim, u svome značenju oni se nesumnjivo razlikuju. Ukoliko postoji smisao »značenja« po kome je značenje = ekstenzija, onda mora postojati i smisao »značenja« po kome je značenje termina nešto drugo a ne ekstenzija – recimo nešto što bi bilo *pojma* u vezi sa izrazom. Nazovimo »nešto drugo« *intenzijom* izraza. Pojam o stvorenju sa srcem svakako je drukčiji od pojma o stvorenju sa bubregom. Na taj način ova dva izraza imaju različite intenzije. Kada kažemo da imaju različita »značenja« tada je značenje = intenzija.

Intenzija i ekstenzija

U svakom uobičajenom tumačenju »intenzije« i »ekstenzije« pojavljuje se tekst sličan prethodnom odeljku. Međutim, takvo tumačenje nije zadovoljavajuće. Razmatranje pitanja zbog čega ovakvo tumačenje nije zadovoljavajuće predstavljače na određeni način i temu ovog priloga. Na početku mogu se istaći neke stvari – pre svega kakvi dokazi postoje za tvrdnju da »ekstenzija« jeste neki smisao reči »značenje«? Kanoničko objašnjenje pojma »intenzije« i »ekstenzije« je u mnogome nalik na sledeću ideju – »u jednom smislu 'značenje' predstavlja *ekstenziju*, a u drugom predstavlja *značenje*«. Naime, dok je pojam »ekstenzije« precizan u odnosu na bazični pojam logičke *istine*, pojam *intenzije* nije ništa precizniji od nejasnog (i, kao što ćemo videti, varljivog) pojma »koncepta«. To je kao kada bi neko objašnjavao pojam »verovatnoće«

rekavši: »u jednom smislu 'verovatnoća' znači frekventnost a u drugom znači 'sklonost'«. Verovatnoća *nikada* ne znači frekventnost, a sklonost je isto toliko nejasna kao i verovatnoća.

Ovako nejasna tradicionalna doktrina u kojoj pojam »značenja« poseduje ambigvitet (usled dvostručnosti ekstenzija/intenzija) dovodi do izvesnih tipičnih posledica. Većina tradicionalnih filozofa razmišljala je o pojmovima kao o nečemu *mentalnom*. Na taj način doktrina po kojoj je značenje nekog izraza (značenje »u smislu intenzije«) neki poja nosila je implikaciju da su značenja mentalni entiteti. Frege i, u novije vreme, Karnap i njegovi sledbenici su se, međutim, pobunili protiv ovakvog »psihologizma«, kako su ga nazivali. Osećajući da su značenja *javna* svojstva – da *isto* značenje može »shvatiti« ne samo jedna osoba već više njih, kao i da se taj proces može zbivati u različita vremena – oni su pojmove identifikovali sa apstraktnim entitetima, a ne sa mentalnim entitetima (samim tim učinivši to i sa »intenzijama« ili značenjima). Međutim, »shvatanje« ili poimanje ovih apstraktnih entiteta još uvek je bilo individualni psihološki čin. Niko od ovih filozofa nije sumnjao da je razumevanje reči (znanje o njenoj intenziji) samo bivanje u određenom psihološkom stanju (na neki način slično stanju u kome znamo kako treba množiti brojeve u glavi što je takođe samo bivanje u vrlo složenom psihološkom stanju).

Kao drugo, već izandali primer dva izraza »stvorenja sa bubregom« i »stvorenja sa srcem« zaista pokazuje da dva izraza mogu imati istu ekstenziju i pri tom se razlikovati po intenziji. Međutim, smatralo se očitim da je obrnuto nemoguće: dva termina ne mogu se razlikovati po ekstenziji a da pri tom imaju istu intenziju. Zanimljivo je da nikada nisu traženi argumenti koji bi potvrdili ovakav stav. Verovatno se na taj način odslikava drevna i srednjevekovna tradicija kada se smatralo da pojam koji odgovara nekom izrazu predstavlja samo konjunkciju predikata te stoga mora *uvek* da bude nužan i dovoljan uslov za uključivanje u ekstenziju datog izraza. Za filozofe kakav je Karnap, koji je prihvatio verifikacionističku teoriju značenja, pojam koji odgovara nekom izrazu predstavljao je (u idealnom slučaju, kada je izraz imao »potpuno značenje«) kriterijum za pripadanje ekstenziji (ne samo u smislu »nužnog i dovoljnog uslova«, već i u jakom smislu *procedure prepoznavanja* da li je data stvar uključena u ekstenziju ili ne). Tako su pozitivistički filozofi bili sasvim zadovoljni tradicionalnim stavovima a teorija značenja zasnivala se na dvema postavkama u koje se nije sumnjalo:

(1) Znanje o značenju nekog izraza predstavlja samo bivanje u odgovarajućem psihološkom stanju (u smislu da se memorija i psihološke dispozicije tumače kao »psihološka stanja«; niko niko nije tvrdio da je znanje o značenju reči kontinualno stanje svesti);

(2) Značenje nekog izraza (u smislu »intenzije«) određuje njegovu ekstenziju (tako da istovetnost intenzije dovodi do istovetnosti ekstenzije).

Tvrdim da ove dve pretpostavke ne mogu biti zasnovane na bilo kakvoj ideji, a još manje na nekoj ideji o značenju. Tradicionalni koncept o značenju zasnovan je na pogrešnoj teoriji.

»Psihološko stanje« i metodološki solipsizam

Da bih svoju tvrdnju dokazao, potrebno je da prvo razjasnim tradicionalnu ideju o psihološkom stanju. Jednostavno gledano, na neki način stanje je dvomesni predikat čiji argumenti su *individuum* i *vreme*. Tako je, na primer, *biti visok 152 cm.*, *znati azbuku*, i, čak, *biti hiljadu milja udaljen od Pariza* sve jedan niz stanja. (Zapazite da je *vreme* obično implicitno ili »kontekstualno« – puni oblik neke atomske rečenice ovih predikata bio bi »x je visok 152 cm. u vreme t«, »x oseća bol u vreme t«, itd.) U nauci je, međutim, uobičajeno ograničiti termin *stanje* na svojstva koja se definišu u okvirima individualnih parametara fundamentalnih sa tačke gledišta odgovarajuće nauke. Na taj način, *biti 152 cm. visok* je stanje (s tačke gledišta fizike); *osećati bol* je stanje (barem sa tačke gledišta mentalističke psihologije); *znati azbuku* može biti stanje (s tačke gledišta kognitivne psihologije), mada je to teško reći; međutim, *biti hiljadu milja udaljen od Pariza* ne bi se prirodno nazivalo *stanjem*. U izvesnom smislu, psihološko stanje je, jednostavno govoreći, stanje koje ispituje i opisuje psihologija. Tako je trivijalna istina da je, recimo, *znanje o značenju reči »voda«* neko »psihološko stanje« (u domenu kognitivne psihologije). Međutim, ovo nije ono psihološko stanje o kome se govori u postavki (1).

Kada su tradicionalni filozofi govorili o psihološkim stanjima (ili »mentalnim stanjima«) oni su to zasnivali na postavci koju možemo nazvati postavkom o metodološkom solipsizmu. Ova postavka tvrdi da nijedno psihološko stanje, koje tako sa pravom nazivamo, ne može da pretpostavi postojanje bilo koga pojedinca izuzev subjekta kome se to stanje pripisuje. (U stvari, postavka govori da nijedno psihološko stanje ne pretpostavlja postojanje ni subjektovog tela – ako je P psihološko stanje onda mora biti logički moguće da se »rastelovljeni duh« nade u P.) Ova postavka je prilično eksplicitna kod Dekarta, međutim u velikom delu tradicionalne filofske psihologije ona je implicitna. Imati ovakvu postavku znači, svakako, prihvatiti *restriktivni program* koji planski ograničava obim prirode psihologije kako bi se ona uklopila u određene mentalističke koncepcije ili, u nekim slučajevima, u idealističku rekonstrukciju saznanja i sveta. Međutim, često nezapaženo prolazi u kojoj meri je ovakav program restriktivan. I takva obična i svakodnevna psihološka stanja kao što je *biti ljubomoran* moraju da se rekonstruišu, ukoliko, na primer, zadržimo postavku o metodološkom solipsizmu. Jer, u svakodnevnoj upotrebi *x je ljubomoran na y* povlači da postoji *y*, dok je *x je ljubomoran na y-ovu naklonost prema z* povlači da *y* i *z* postoje (baš kao i *x*). Na taj način ova poslednja dva stanja nisu psihološka stanja koja dopušta doktrina o metodološkom solipsizmu. (Takva stanja ćemo nazvati »psihološkim stanjima u širem smislu«, a stanja koja dopušta metodološki solipsizam ćemo nazvati »psihološkim stanjima u užem smislu«). Metodološki solipsizam bi zahtevao takvu rekonstrukciju u kojoj bi *ljubomora* bila stanje u kome ja mogu biti ljubomoran na sopstvene halucinacije ili pak proizvode moje mašte, itd. Jedino ukoliko pretpostavimo da psihološka stanja u užem smislu imaju značajan nivo kauzalnog omeđivanja (da nam biva olakšano formulisanje psiholoških *zakona* kada se na njih ograničimo) onda postoji opravdanje za prihvatanje ovakve rekonstrukcije ili prihvatanje postavke metodološkog solipsizma. Međutim, tri veka neuspele mentalističke psihologije snabdeli su nas, po mome mišljenju, jakim dokazima protiv ovakve procedure.

Bilo kako bilo, sada možemo preciznije formulirati stav koji smo izneli pred kraj prethodnog odeljka. Neka A i B budu bilo koja dva izraza koji se razlikuju po svojoj ekstenziji. Prema postavci (2) *znati značenje A* i *znati značenje B* su psihološka stanja u užem smislu – jer tako formuliramo postavku (1). Međutim, ova psihološka stanja moraju odrediti ekstenziju izraza A i B upravo u onoj meri u kojoj to čine značenja (intenzije).

Da bismo ovo shvatili, pokušajmo suprotno. Svakako, ne mogu postojati dva izraza A i B tako da bi *znati značenje A* bilo isto kao i *znati značenje B* iako A i B imaju različite ekstenzije. Jer, *znati značenje A* nije samo »poimanje intenzije« A bilo šta bi to moglo biti; u isto vreme to znači da postoji saznanje o tome da je »intenzija« koja je shvaćena upravo intenzija A. (Na taj način, neko ko zna značenje »točka« verovatno shvata intenziju nemačkog sinonima *Rad*; ali, ukoliko on ne zna da je intenzija o kojoj govorimo baš intenzija reči *Rad* za njega se kaže da »ne zna značenje reči *Rad*«). Ukoliko su A i B različiti termini, onda *znati značenje A* predstavlja različito stanje od *znati značenje B* bilo da su značenja A i B ista ili različita. Isto tako, ako su I₁ i I₂ različite intenzije, a A je dati izraz (ili termin), onda *znati da je I₁ značenje termina A* predstavlja različito psihološko stanje od *znati da je I₂ značenje A*. Tako, ne mogu postojati dva različita logički moguća sveta L₁ i L₂ u kojima bi, recimo, Oskar bio u istom psihološkom stanju (u užem smislu) i u L₁ i u L₂ (u svim aspektima), i to tako da u L₁ Oskar razume A tako da A ima značenje I₁, a u L₂ on A razume tako da A ima znače-

nje I₂. (Jer, ukoliko bi takva dva sveta postojala, tada bi u L₁ Oskar bio u psihološkom stanju *znati da je I₁ značenje A*, a u L₂ bi se on nalazio u psihološkom stanju *znati da je I₂ značenje A* – a ova dva stanja su različita i inkompatibilna psihološka stanja u užem smislu – čak i pod pretpostavkom da A ima samo jedno značenje za Oskara u oba sveta).

Ukratko, ukoliko je S vrsta psihološkog stanja o kome smo govorili, psihološkog stanja koje ima oblik *znati da je I značenje A* gde I predstavlja »intenziju«, a A je neki izraz – tada važi isti nužni i dovoljni uslov za uključivanje u ekstenziju za A u svakom logički mogućem svetu u kome je govornik u psihološkom stanju S. Naime, stanje S određuje intenziju I, a po postavci (2) intenzija je nužni i dovoljni uslov za članstvo u ekstenziji.

Ukoliko je naše tumačenje tradicionalne doktrine o intenziji i ekstenziji pravično u odnosu na Fregea i Karnapa, onda se celokupno pitanje o odnosu psihologizma nasuprot platonizmu čini manje važnim no što je izgledalo u početku (poput one stare – »tresla se gora, rodio se miš«). (Svakako, ovaj problem je vrlo važan za opštu filozofiju matematike.) Naime, čak i da su značenja »platonski« entiteta a ne »mentalni« entiteta u fregeovsko-karnapovskom smislu, »poimanje« ovih entiteta je verovatno neka vrsta psihološkog stanja (u užem smislu). Štaviše, psihološko stanje na jedinstveni način određuje »platonski« entitet. Na taj način čini se da je pitanje konvencije da li uzimamo »platonski« entitet ili psihološko stanje kao značenje. S druge strane, ako pretpostavimo da je neko psihološko stanje »značenje« to verovatno ne bi imalo za posledicu ono čega se Frege plašio, tj. da će značenje prestati da bude javno. Naime, psihološka stanja su »javna« u smislu da različiti ljudi (čak i ljudi različitih epoha) mogu biti u istom psihološkom stanju. Uistinu, Fregeovi argumenti protiv psihologizma upućeni su samo prema ideji o poistovećivanju pojmovia i mentalnih partikularija, a ne protiv mentalnih entiteta uopšte.

»Javna« priroda psiholoških stanja ima specifičnu posledicu: ukoliko neki Oskar i neki Elmer na različiti način razumeju reč A tada oni moraju biti u različitim psihološkim stanjima. Naime, stanje koje možemo označiti kao *znati intenziju A* tako da je ona, recimo, I predstavlja isto stanje bilo da su u njemu Oskar ili Elmer. Na taj način dva govornika ne mogu da budu u istom psihološkom stanju u svakom pogledu i da različito tumače izraz A; psihološko stanje govornika određuje intenziju (i time, prema postavci 2, ekstenziju A).

Upravo za ovu, poslednju, posledicu zajedničkih postavki (1) i (2) tvrdimo da je pogrešna. Tvrdimo da je moguće da dva govornika budu u potpuno istom psihološkom stanju (u užem smislu) iako je ekstenzija izraza A u idiolektu jednog različita od ekstenzije izraza A u idiolektu drugoga. Ekstenziju ne određuje psihološko stanje.

Ovaj stav ćemo detaljnije izložiti u kasnijim odeljcima. Ukoliko je on tačan, onda postoje dva puta za nekoga ko želi da spasi barem jednu od tradicionalnih postavki; da odbaci ideju da psihološko stanje u užem smislu određuje intenziju, ili da odbaci ideju da intenzija određuje ekstenziju. Ove alternative ćemo kasnije razmotriti.

Da li su značenja u glavi?

Uz pomoć naučne fantastike pokazaćemo da psihološko stanje ne određuje ekstenziju. Pretpostavićemo da negde u galaksiji postoji planeta koju ćemo nazvati Bliznakinjom. Bliznakinja je u mnogome nalik Zemlji; u stvari ljudi na Bliznakinji govore engleski. Izuzev razlika koje ćemo specifikovati u našim naučno-fantastičnim primerima, čitalac može da pretpostavi da je Bliznakinja u celosti nalik Zemlji. Čitalac čak može da pretpostavi da on na Bliznakinji ima svog *Doppelganger-a* – dakle svoju repliku, samo ako želi, iako moja priča ne zavisi od takve pretpostavke.

Mada neki ljudi na Bliznakinji (recimo, oni koji se zovu »Amerikanci«, »Kanadani«, »Englezi« itd.) govore engleskim jezikom, postoje, što nije iznenadujuće, neke male razlike koje ćemo opisati, između dijalekata kojima se govori na Bliznakinji i našeg zemaljskog, standardnog engleskog jezika. Ove razlike uslovljene su nekim specifičnostima Bliznakinje.

Jedna od specifičnosti Bliznakinje u tome je što na njoj tečnost koja se zove »voda« nije H₂O već je drukčija tečnost čija hemijska formula je duga i vrlo složena. Ovu hemijsku formulu ću skratiti tako da bude jednostavno predstavljena kao XYZ. Pretpostaviću da se XYZ ne može razlikovati od vode na normalnim temperaturama i pod normalnim pritiscima. XYZ ima ukus kao voda i utoljuje žeđ isto kao i voda. Pored toga, okeani i jezera i mora Bliznakinje sadrže XYZ, a ne vodu, na Bliznakinji pada kiša u čijem sastavu je XYZ a ne voda, itd.

Kada bi svemirski brod sa Zemlje posetio Bliznakinju tada bi se pretpostavilo da »voda« na Zemlji i Bliznakinji znači isto. Onog časa kada se otkrije da »voda« na Bliznakinji označava XYZ prvobitna pretpostavka će biti odbačena i zemaljski brod bi poslao otprilike ovakvu poruku:

»Na Bliznakinji reč *voda* znači XYZ«

(Ovakav način upotrebe reči »znači« objašnjava doktrinu da je ekstenzija jedan smisao »značenja«, usput govoreći. Međutim, zapaziti da iako »znači« stvarno znači nešto slično kao i *ima za ekstenziju* u ovom slučaju, ipak se ne bi reklo:

»Na Bliznakinji značenje reči »voda« je XYZ.«

ukoliko, što je moguće, činjenica da je »voda u stvari XYZ« ne bi bila poznata svakom odraslom govorniku engleskog jezika na Bliznakinji. Ovo možemo objasniti u okviru teorije značenja koju ćemo kasnije razvijati; u ovom trenutku samo zapazimo da iako glagolski oblik »znači« ponekad znači *ima za ekstenziju*, nominalizovani oblik – »značenje« – *nikada* ne znači ekstenzija.)

Na simetričan način, ukoliko bi svemirski brod sa Bliznakinje ikada došao u posetu Zemlji, onda bi prva pretpostavka bila da reč »voda« ima isto značenje na Bliznakinji i na Zemlji. Ova pretpostavka biće ispravljena kada se otkrije da »voda« na Zemlji ima strukturu H₂O, i svemirski brod sa Bliznakinje će javiti:

»Na Zemlji reč *voda* znači H₂O«

Zapazite da ne postoji problem u vezi sa ekstenzijom termina »voda«. Ova reč jednostavno ima dva različita značenja (kako to obično kažemo): u smislu u kome se koristi na Bliznakinji – smislu voda B, ono što mi zovemo *vodom* naprosto nije voda; dok u smislu u kome se koristi na Zemlji, smislu voda Z, ono što ljudi sa Bliznakinje zovu *vodom* takođe nije voda. Ekstenzija vode u smislu voda Z je skup svih celina koje se sastoje od molekula H₂O, ili nečeg sličnog; ekstenzija vode u smislu vode B je skup svih celina koje se sastoje od molekula XYZ, ili nečeg sličnog.

Vratimo se sada u period oko 1750. godine. U to vreme hemija nije bila razvijena niti na Zemlji niti na Bliznakinji. Tipični govornik engleskog jezika sa Zemlje nije znao da se voda sastoji od vodonika i kiseonika, a tipični govornik engleskog jezika sa Bliznakinje nije znao da se voda sastoji od XYZ. Neka Oskar. bude tipični Zemljanin, a Oskar. njegova replika na Bliznakinji. Može se pretpostaviti da ne postoji uverenje o »vodi« koje Oskar. i Oskar. ne dele. Ukoliko želite, možete pretpostaviti da su Oskar. i Oskar. po izgledu, osećanjima, mislima, unutrašnjim monolozima itd., savršeni duplikati jedan drugog. Ipak, ekstenzija termina (izraza) »voda« bila je na Zemlji i 1750. i 1950. samo H₂O, isto kao što je ekstenzija termina »voda« na Bliznakinji tih godina bila upravo XYZ. Oskar. i Oskar. su izraz »voda« razumeli različito 1750. *iako su bili u istom psihološkom stanju*, mada bi bilo potrebno, imajući u vidu stanje nauke u to vreme, kojih pedeset godina da se otkrije da oni termin »voda« razumeju različito. Na taj način, ekstenzija izraza »voda« (i, u stvari, njeno »značenje« u intuitivnom preanalitičkom korišćenju tog izraza) *nije* funkcija po sebi psihološkog stanja govornika.

Međutim, neko se može zapitati, zašto prihvatamo da izraz »voda« ima istu ekstenziju 1750. i 1950. (na obema zemljama)? Logika imena prirodnih vrsta kao što je »voda« je komplikovana, ali evo nacrt za odgovor. Pretpostavimo da pokazujem na čašu vode i kažem »ova tečnost se zove voda«. Moja »ostenzivna definicija« vode ima sledeću empirijsku pretpostavku: tečnost na koju pokazujem nosi određenu relaciju istovetnosti (recimo, X je ista tečnost kao Y, ili X je isto T kao Y) u odnosu na većinu materije koju smo ja i moji sagovornici iz naše jezičke zajednice drugom prilikom zvali vodom. Ako je ova pretpostavka pogrešna zato što ja, recimo, ne znajući pokazujem na čašu džina a ne na čašu vode, onda nemam namere da obezbedim prihvatanje moje ostenzivne definicije. Na taj način, ostenzivna definicija prenosi nešto što možemo nazvati poništivim nužnim i dovoljnim uslovom: nužni i dovoljni uslov da nešto bude voda u tome je da nosi relaciju isto T u odnosu na materiju u čaši; ali ovoje nužni i dovoljni uslov samo ako je zadovoljena empirijska pretpostavka. Ukoliko ona nije zadovoljena, onda se aktivira jedan od tzv. povratnih uslova.

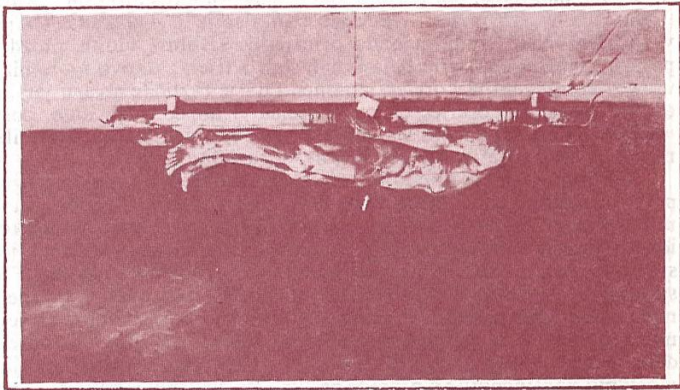
Ključno je uočiti da je relacija istor *teorijske* prirode: da li je ili nije nešto ista tečnost kao i ovo ovde može zahtevati odgovarajući naučni napor da bi se to otkrilo. Štaviše, čak iako se dobije neki »određeni« odgovor kroz naučno ispitivanje ili kroz primenu »zdravog razuma«, taj odgovor je *poništitiv*: buduća istraživanja mogu odbaciti čak i najsigurnije zaključke. Tako, na primer, stoji činjenica da je neki govornik engleskog jezika 1750. godine mogao nazvati XYZ »vodom«, dok on ili njegovi naslednici XYZ ne bi nazvali XYZ vodom 1850. Ovo ne znači da se »značenje« vode u datom intervalu izmenilo za prosečnog govornika. 1750. ili 1850. ili 1950. neko je mogao pokazati na, recimo, tečnost u jezeru Mičigen kao na primer »vode«. Ono što se izmenilo bilo je to da se 1750. pogrešno mislilo da XYZ nosi relaciju istor u odnosu na tečnost u jezeru Mičigen, dok se 1800. ili 1850. znalo da to nije tako. (Zanemarujem činjenicu da je sasvim nejasno da li je 1950. tečnost u jezeru Mičigen bila voda.)

Pokušajmo da preradimo našu naučno-fantastičnu priču. Nije mi poznato da li možemo praviti šerpe i lonce od molibdena; ukoliko je to moguće ne znam da li možemo lako da ih razlikujemo od aluminijumskih šerpi i lonaca. (Ništa mi od svega ovoga nije poznato iako sam usvojio reč »molibden«.) Pretpostavimo da, sa izuzetkom nekog eksperta, *ne možemo* razlikovati šerpe i lonce od molib-

dena od šerpi i lonaca načinjenih od aluminijuma. (Da naglasim, ponavljam da ovako nešto može biti istina u svetlu onoga što mi je poznato, i *a fortiori* može biti istina prema onome što znam shodno prirodi »znanja značenja« reči *aluminijum* i *molibden*.) Pretpostavićemo da je molibden isto toliko uobičajen na Bliznakinji kao što je aluminijum na Zemlji kao i da je aluminijum isto toliko redak na Bliznakinji kao što je molibden na Zemlji. Posebno ćemo pretpostaviti da su »aluminijumski« lonci i šerpe načinjene od molibdena na Bliznakinji. Konačno, pretpostavićemo da su reči »aluminijum« i »molibden« *zamenjene* na Bliznakinji: »aluminijum« je ime za *molibden*, a »molibden« je ime za *aluminijum*.

Ovaj primer je u nečemu sličan prethodnom. Ukoliko bi svemirski brod sa Zemlje posetio Bliznakinju, posetioci sa Zemlje verovatno ne bi sumnjali u to da šerpe i lonci od »aluminijuma« na Bliznakinji nisu napravljene od aluminijuma, naročito kada bi stanovnici Bliznakinje istakli da jesu. Međutim, postoji jedna važna razlika između ova dva opisana primera. Metalurg sa Zemlje mogao bi vrlo lako da razlikuje »aluminijum« od molibdena i da ukaže da je »aluminijum« u stvari molibden, a metalurg sa Bliznakinje mogao bi isto tako lako da to učini sa aluminijumom rekavši da je »molibden«. (Znaci navoda pokazuju da koristimo navodene reči onako kako bi ih koristili ljudi sa Bliznakinje.) Dok u slučaju da se vratimo u 1750. to ne bi bilo ostvarljivo; niko, ni na Zemlji, ni na Bliznakinji ne bi mogao da razlikuje vodu od »vode«. Na ovaj način uočavamo da mešanje aluminijuma i »aluminijuma« uključuje samo delove jezičkih zajednica.

Poenta upravo predstavljenog primera ista je kao i poenta prethodnog. Ako su Oskar. i Oskar. standardni govornici zemaljskog, odnosno bliznakačkog engleskog jezika, a ni jedan ni drugi ne poseduju znanje hemije i metalurgije, onda ne mora da postoji nikakva razlika u njihovim psihološkim stanjima kada koriste reč »aluminijum«; međutim, moramo istaći da »aluminijum« ima za ekstenziju aluminijum u idiolektu Oskara. a molibden za ekstenziju u idiolektu Oskara. Ponovo se uveravamo da psihološko stanje govornika *ne* određuje ekstenziju reči (odnosno njeno »značenje«, u preanalitičkom smislu).

Pre nego što ovaj primer dalje razmotrimo, dopustite mi da predstavim situaciju koja ne pripada naučnoj fantastici. Pretpostavimo da ste slični meni, da ne možete razlikovati brest od bukve. Ipak, u takvoj situaciji, kažemo da je ekstenzija za »brest« u mome idiolektu ista kao ekstenzija za »brest« kod bilo koga drugog, tj. odnosi se na skup svih brestova, i ovaj skup svih brestova je ekstenzija za »brest« i u vašem i u mom idiolektu. Stoga »brest« u mome idiolektu ima drukčiju ekstenziju od »bukve« u vašem idiolektu ima drukčiju ekstenziju od »bukve« u vašem idiolektu (baš kao što je i red). Da li je stvarno moguće (da li treba poverovati) da se ova razlika u ekstenziji stvara uz pomoć neke razlike u našim *pojmovima*? Moj *pojam* o brestu isti je kao i moj *pojam* o bukvi (ponim kada ovo otkrivam). Ako neko herojski pokušava da tvrdi da razlika između ekstenzije »bresta« i ekstenzije »bukve« u *mome* idiolektu može da se objasni razlikom u mome psihološkom stanju, uvek ga možemo pobiti tako što ćemo konstatovati novi primer koristeći Bliznakinju – reči »brest« i »bukva« čemo na Bliznakinji zameniti (isto kao što smo to učinili sa »aluminijumom« i »molibdenom« u prethodnom primeru). Štaviše, pretpostavljam da na Bliznakinji imam svoga *Doppelgänger* koji mi je »u molekul identičan« (baš kao što dve kravate mogu biti identične). Ukoliko ste dualist, možete takođe pretpostaviti da je moj dvojnjak pomislio iste verbalizovane misli kao i ja, stvorio iste čulne podatke, ima iste dispozicije, itd. Apсурдно bi bilo pomisliti da je *njegovo* psihološko stanje imalo različito od moga: pa ipak, on »misli« na *bukvu* kada kaže »brest« a ja »mislim« na *brest* kada kažem brest. Kako god obrnete, »značenja« nikako ne mogu biti u *glavi!*

* Putnam, H. (1975) »The meaning of 'meaning'«. U: *Mind, Language and Reality*, Cambridge: University Press, 215-271 (216-27)